

::

ŽIVOT

::

Broj 4.

SIJEČANJ

God. I.

ERNST HAECKEL.

Rodio se je 16. veljače 1834. u Potsdamu, umro 9. kolovoza 1919. kao umirovljeni profesor zoologije na sveučilištu jenskom.

Rad mu dobro karakteriše hrvatski monistički časopis „Priroda“ u 8. br. 1919., str. 190—196. u tri članci: „Granice prirodne nauke“ (od samog Haeckela), „Ernst Haeckel“ (od njegova učenika), „Značenje Haeckela po nauku“ (od Forela). „Priroda“ piše ovako: „Širokom općinstvu bolje je poznat Haeckel po onim svojim djelima, gdje od svog područja zoologije zalazi i u druga područja, da raspravlja o odnošaju čovjeka prema medicini, higijeni, kulturi, vjeri, socijalnom poretku, pravu i t. d. O tim pitanjima raspravlja u svojim poznatim djelima „Die Welträtsel“ (1901.) i „Lebenswunder“ (1905.). Tu brani monizam kao njegov glavni pobornik protiv dualizmu, dokazuje, da je čovjek po svom postanku i gradi u tijesnoj svezi s najvišim životinjama, majmunima“.

Nije Haeckel ovim svojim radovima bolje poznat samo širokom općinstvu, nego je njima stekao ime i u znanstvenom svijetu više nego zoološkim radovima; nu to i jest vrlo slaba strana Haeckelova, kojemu nitko neće zaniijekati zoologijskoga znanja ni marljivosti, što je postao glasovit sašavši sa „svoga područja“ na područje tolikih znanosti, gdje se često pokazuje nevještim, katkada nezalicom, a katkada i hotimičnim izvrtačem istine. Glas je Haeckelov s ovih djela zao glas. Haeckel sebe u svojim djelima ističe kao zastupnika eksaktne prirodoslovne znanosti, a ne

kao filozofa metafizika, premda iznosi kao „sigurne rezultate“ te znanosti toliko nesigurnih, nedokazanih, pače i krivih tvrdnja i plete se u stvari čiste filozofije. On je protivnik dogmatiziranja, a ipak traži, da se vjeruje njegovim riječima bez dokaza. Kako je i on sam, a drugi poslije, popularizirao svoja djela, čitaju ih većinom ljudi sasvim nesposobni za kritiku i uvjereni, da nije moguće, da učenjak 20. vijeka može zvati sigurnim rezultatom znanosti tvrdnje nesigurne i krive, pa primaju njegove nazore sa svim njihovim posljedicama. Taj dogmatizam i nepoznavanje drugih područja prve su dvije, po čitatelje vrlo opasne pogreške Haeckelove.

Daljnja mu je pogreška, što je svoju „znanost“ upregnuo, da mu svakako donese dokaz proti dualizmu, napose proti kršćanstvu, a najviše proti katolicizmu: Bog, besmrtnost duha, slobodna volja, to su njemu „manije“, „ludovanje“, „preuzetnost“. Treba uopće spomenuti, da je Haeckelov pogrdni riječnik veoma opsežan tako, da ga mogu podnijeti samo slični duši. Da dostigne svrhu, ne preda Haeckel ni pred iskrivljivanjem činjenica; on katolicizmu podmeće neistinite pojmove, da se onda nasmije i njihovoj apsurdnosti i još apsurdnijim posljedicama.

Da se vidi uvjerljivi i znanstveno preuzetni Haeckelov način pisanja, evo n. pr. što piše „Priroda“ prevodeći njegov članak: „Nauka o descendenciji uvjerala nas je na osnovu triju dokazala, paleontologije, poredbene anatomije i ontogenije, da je čovjek najviše razvijeni sisavac, koji se razvio u toku mnogih milijuna godina kao i svi ostali sisavci iz velikog niza životinjskih preda. To je postala danas povesna činjenica“. — „Povest zametka je kratki izvadak povesti plemena. — Ovaj „osnovni biologijski zakon“ nije nikakva neosnovana hipoteza, nego je jasna činjenica“.

Osim tih „jasnih povjesničkih činjenica“, za koje za čudo ne znaju ni veliki prirodoslovci, pa ih treba

jednostavno vjerovati kao Haeckelove dogme, ima još mnogo drugih. Tako je (po Haeckelu) svijet beskrajn i vječn, substancija se svijeta u beskrajnom prostoru vijek giblje, sve se je u svijetu razvilo čisto kemijski i mehanički, Kant-Laplaceov svjetski sustav njemu je još i danas siguran; kralježnjaci su razvijeni puno kasnije od ostalih životinja, u trijasu se razvili znameniti kralježnjaci od reptilija i amfibija, čovjek od primata koncem trijasa. Sve same dogme Haeckelove dogmatike. Čudno je pri tome, da Haeckel misli, da će svojim tvrdnjama uzdržati dualizam, dok ih se dosta s dualizmom vrlo dobro slaže, a protivne su neistinite.

Kako se Haeckel brani od svojih znanstvenih protivnika? Evo n. pr.: „I vitalizam i neovitalizam je oboren već prije šezdeset godina. Ako ga drže, to se može protumačiti samo lošom biologijskom naobrazbom njegovih zastupnika“. On dakle zaniječe protivnicima učenjačku spremu i svrši posao. Pri tome je zaboravio, da su i njega samog životne pojave stjerale u tjesnac, pa nije imao izlaza nego taj, da sve zadahne životom od atoma i ledaca do „najsavršenijega sisavca“. Taj vitalizam, makar ga on htio tumačiti samo materijalistički, prisilio ga je, da privlačivo i slatoma nazove „ljubavlju“, odbijanje „mržnjom“, da uvećavanje ledaca nazove rastenjem, njihovo cijepanje umnožavanjem kao i u životinja. Čudnom logikom priznaje, da i neki „znatni prirodoslovci u duševnim pojavama čovjeka i viših životinja gledaju nepremostivu granicu prirodoslovne spoznaje“, „ali o protivnom smo danas uvereni produbljenom, poredbenom i genetičkom psihologijom“. (Prir. str. 191). Oni biva „znatni prirodoslovci“ nijesu sašli u dubljinu kao Haeckel! To je opet onaj dokaz: „loša biologijska (ili kakova druga) naobrazba“. Na tu su lomaču osuđeni n. pr. von Baer, Virchow, Dennert, Ranke i t. d., jer su Haeckelovi protivnici; Du Bois-Reymond je dapače od starosti pokvaren mozak, a filozof Descartes već je davno

prije bio Haeckelovih misli o duši, samo kao učenik Isusovaca nije bio dosta iskren, da ih kaže.

Ne znam, što bi Haeckel rekao o dr. Vouku, koji u istom broju „Prirode“ u članku „O psihologiji bilja“ znansiveno oprezno veli, „da kakvoj nauci o duševnim svojstvima bilja u okviru eksaktne biologije nema mjesta; to pitanje neka rješavaju specijalni filozofi, oni su pozvani na to“. Znam, da onoga, koji u svijetu vidi proračunani red, zove „unzurechnungsfähiger Sophist“.

Još nešto o njegovu načinu, jer on njime svoje nevješće čitatelje vara. O Du Boisovu „Pithecanthropus erectus“ veli on kratko, da su ga „gotovo svi vještaci priznali“ kao prijelaznu formu od primata do čovjeka. Međutim su te male i sumnjive ostanke kostura ispitala dvadeset i četvorica učenjaka, a samo sedmorica u njemu našla taj prijelazni oblik — a ko uopće sve kosti pripadaju jednoj životinji.

Priznajući, da među čovjekom i čovjeku sličnim majmunima ima „malih“ anatomskih razlika, zaboravlja svoje čitatelje sjetiti, koliko ima velikih, i da je n. pr. mozak najviših majmuna do 500 cm., a mozak najnižih ljudskih rasa do 1200; zaboravlja kazati, da su to ipak pravi ljudi, da je neandertalska lubanja pače većega sadržaja, a neke još starije ili istoga otprilike vremena upravo klasične, da bismo im i danas morali zavidjeti.

On umije naglasiti u prilog svomu biogenetskom zakonu, kako su lubanje tuponosih majmuna u mladosti slične ljudskoj, a ne sjeća se, da bi to po biogenetskom zakonu bio dokaz, da su ti majmuni bili ljudi, a ne da su ljudi od njih postali. Ali tko bi pobrojio njegove znanstvene usurpacije? Okrunio ih je poznatim krivotvorenjem embrionskih slika, da ispuni neke rupe u svojoj biogenetskoj škali. To pada čovjeku na pamet, kad čita, kako je Haeckel bio „vješt risač i slikar“ ili onu Forelovu opasku, da je Haeckela „nekoliko puta odvela fantazija predaleko“.

ali da to ne smeta, jer „bez fantazije nema nikakova stvaranja“. Opaska ne bi bila rdava, da Haeckel razlikuje, gdje je radio fantazijom, a gdje kao eksaktni istraživač; biologija nije umjetnost stvaranja, nego istraživanje već stvorenih predmeta.

Bez pretjerivanja se može reći o spomenuta dva djela Haeckelova, da bi čovjek pustivši fantaziju i dogme imao u rukama gotovo isto ono, što Odisej ili Eneja nalazi u podzemlju pri zagrljaju prijatelja: praznu sjenu.

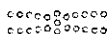
Najveća je međutim Haeckelova slabost njegova mržnja na kršćanstvo. Čovjek bi ga pustio u njegovu osobnom mišljenju, da besprimjernom drzovitošću ne ocrnjuje kršćanstva i ne hvali sve, samo da kršćanstvo pokudi. Navesti te pogrde značilo bi i „Welt-rätsel“ i „Lebenswunder“ prilično potpuno iscrpsti. Dosta je spomenuti, da mu je kršćanski pojam duše plin, koji se daje uhvatiti, u boci zgusnuti, da postane „besmrtna tekućina“. Bog mu je kršćanski plinovit kralježnjak. Marija je četvrto božanstvo. Kršćanstvo je neprijatelj umjetnosti. Stoga mu je parzijsko štovanje Sunca bolje od kršč. kulta. Islamske mošeje u njemu bude pobožnost. — Namjesto „besmislenih pobožnosti i besmislenih molitava“ treba uvesti monističke pobožnosti, ljubežljivo opažanje prirode. Dakako da mu je onda grijeh „hotimični prestupak konvencionalnih zapovijedi“, dakle sutra to isto krepost, ako se ljudi dogovore, da je to krepost. Ona nije čudo, da slabe ljude i bolesnike osuđuje na „euthanasiju“, na blagu smrt n. pr. morfijem, premda je čudo, da je on umro u velikoj starosti bez morfija. Razlog će biti taj, što ljudska narav govori drukčije, nego Haeckelova „znanost“.

Haeckelove nepravde proti kršćanstvu „može čovjek istumačiti samo bolesnom mržnjom na kršćanstvo, koja pisca sasvim zasljepljuje i uzimlje mu svaki osjećaj pravednosti i svaki obzir prema vjeri inomišljenika“. Tako Dr. Dennert u djelu „Die Welt-

anschauung des modernen Naturforschers“ (str. 80). „Što će biti, pita isti auktor na koncu rasprave (str. 110), ako se ono, što danas zovemo nemoralnim, bude javno i kao najveći procvat morala propovijedalo i ako to tisuće nezrelih duhova oduševljeno primale i radile?

Sarajevo.

Dr. Ante Buljan.

KRŠĆANSTVO I PRIRODOSLOVCI*).

Najznamenitija možda tekovina fizike XIX. vijeka i ponos njezin na teoretskom području jest **mehanička teorija o toplini i zakon o održanju energije**. Bez toga se zakona i ne može svestrano raspravljati o biti materije. Haeckel ga naziva „prvim paragrafom monističke razumne vjere“; očito hoće da kaže, da se ta spoznaja protivi kršćanstvu. To je opet jedna od njegovih nebrojenih površnih izmišljotina, kako će se svak moći da uvjeri pročitavši ovaj članak.

Zasnovali su mehaničku teoriju o toplini i najviše za nju uradili ovi učenjaci: Rumford († 1814), Davy († 1829.), R. Mayer († 1878.), H. v. Helmholtz († 1894.), G. Hirn († 1890.), Joule († 1889.), R. Clausius († 1888), W. Thomson (Lord Kelvin, † 1907.). Po Haeckelu bi čovjek rekao, da su ovi prvaci spomenutog područja listom bezbošci. Da vidimo!

Za Rumforda veli znameniti prirodoslovac Cuvier da u svojim djelima ne propušta nijedne prilike, da se divi providnosti Božjoj. Davy u je bio materijalizam vazda hladna i nesnosna nauka, koja nužno vodi ateizmu. „Šetnja po zelenim poljima i šikarama duž obale rijeke dizala bi mi srce od prirode natrag k Bogu; u svim sam silama stvari vidio oruđe Bo-

*) Vidi 1. broj „ŽIVOTA“ 1919.